Assignment

Name : Fufal Jayesh Narsinh

Roll No : 52 Sem-6

COC Roll No: 319

Paper Name: COC-Banking & Finance
" code : MAJ-BAF-101

PRN NO : E2303000110019O

COC REG : COC2025319

Q.1 = RBI ની નાણાકીય નીતિ વિસ્તૃત રીતે સમજાવો.

કુંદન જયેશ રાણા

Q.1 RBI ની નાણાકીય નીતી વિસ્તૃત રીતે સમજાવો.

પ્રસ્તાવના

રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડીયા ભારતનુ કેન્દ્રીય બેન્ક છે જે 1935 માં સ્થાપીત થયુ હતુ તેનુ મુખ્ય કાર્ય ભારતની આર્થિક સ્થિરતા જાળવી રાખવાનુ છે જેમા નાણાકીય નીતિ એક મહત્વ પુર્ણ ભાગ છે નાણાકીય નીતી દ્વારા RBI આર્થિક વૃદ્ધિ, મોંઘવારીમાં નિયંત્રણ રોજગારી અને નાણાકિય તંત્રની સ્થિરતા પર અસર કરે છે જે 2016માં સ્થાપેલી છે તેમા 6 સભ્યો હોય છે (3 RBI અને 3 સરકારી નોમિનેટેડ)

→ નાણાકીય નીતી શુ છે.

નાણાકીય નિતી એ એક એવા સાધનનો સમૂહ છે જેના ઉપયોગ રાષ્ટ્રની મધ્યસ્થ બેન્ક દ્વારા એક દર નાણા પ્રવાહને નિયંત્રણ કરવા અને આર્થિક વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા માટે કરવામાં આવે છે.

નાણાકીય નીતીના પ્રકારો:

1. વિસ્તારવાદી નાણાકીય નીતી
2. સંકોચનવાદી નાણાકીય નીતી
3. તટસ્થ નાણાકીય નીતી

કુદરત જ્યારે સમ

(1) વિસ્તારવાદી નાણાકીય નીતી.
"પૈસા વધારો વ્યાજ ઘટાડો અર્થતંત્ર ચલાવો"

લક્ષણ	વર્ણન
ઉદ્દેશ્ય	આર્થિક વૃદ્ધિ વધારવી બેરોજગારી ઘટાડવી મંદી દૂર કરવી.
સાધનોનો ઉપયોગ	રીપોરેટ ઘટાડો CRR/SLR ઘટાડો OMO દ્વારા બોન્ડસ ખરીદી રિવર્સ રેપોરેટ ઘટાડો.
અસર	લોન સસ્તી → રોજગાર↑ ખર્ચ વધે → ઉદ્યોગો ચાલે GDP વૃદ્ધિ↑
જોખમ	મોંઘવારી વધતી શકે જો વધુ પડતુ થાય તો
ઉદા. (2020)	Covid-19 માં રીપોરેટ 4.00% સુધી ઘટાડ્યો CRR 3% કર્યો → 10 લાખ કરોડની લિક્વિડીટી ઉમેરાઈ.

સંકોચવાદી નાણાકિય નીતી

"પૈસા ઘટાડો, વ્યાજ વધારો, મોંઘવારી રોકો"

ઈઈલ જ્યોશ રોગ

Jay

લક્ષણ	વર્ણન
ઉદ્દેશ્ય	મોંઘવારી નિયંત્રણ અનિતંતાને આયોજીત થવાથી બચાવવુ
સાધનોનો ઉપયોગ	રીપોરેટ વધારો CRR / SLR વધારો OMO દ્વારા બોન્ડસ વેચાણ
અસર	લોન મોંઘી → ખર્ચ ઘટે ક્રેડિટ ઘટે → માંગ ઘટે મોંઘવારી
જોખમ	વૃધ્ધિ ધીમી પડી શકે.
ઉદાહરણ (૨૦૨૨-૨૩)	મોંઘવારી 7.8% પર → રીપોરેટ 6.50% સુધી વધાર્યો OMO થી ₹૨ લાખ કરોડ શોષાયા → CPI 6% નીચે આવી.

૩. તટસ્થ નાણાકિય નીતી

લક્ષણ	વર્ણન
ઉદ્દેશ્ય	મોંઘવારી અને વૃધ્ધિ વચ્ચે સંતુલન
સ્થિતી	જ્યારે અર્થતંત્ર સ્થિર હોય.

ફીફસ જ્યોશ રોગ

Jayesh Fufa

સાધનો — રેટમાં કોઇ ફેરફાર નહી
લિક્વીડીટી સ્થિર રાખવી
OMO/MSF નો મર્યાદીત ઉપયોગ

અસર — અર્થતંત્ર સ્થિર ગતીએ ચાલે

ઉદાહરણ — ઓક્ટોબર 2025 મા રીપો 6.5% પર સ્થિર CPI 4.8% GDP 7%
- Neutral Stance

→ નાણાકીય નીતીના મુખ્ય ઉદેશ્યો.

RBI ની નાણાકીય નીતીના મુખ્ય ધ્યેયો નીચે મુજબ છે 1 મોઘવારી નિયંત્રણ : RBI નો પ્રાથમીક ધ્યેય 4% મોઘવારી જાળવવાનો છે જેની ±2% ટોલેરન્સ છે આ 2016 ના નાણાકીય નીતી ફ્રેમ વર્ક હેઠળ નક્કી થાય છે.

2 આર્થિક વૃધ્ધિ : GDP વૃધ્ધિને પ્રોત્સાહન આપવુ ખાસ કરીને નબળી વૃધ્ધિના સમયે

3. નાણાકીય સ્થિરતા : બેન્કોમા પૈસાની પર્યાપ્તતા લિક્વીડીટી અને નાણાકીય જેટાણુ જોખમ ઘટાડવુ.

4. રોજગારી અને વિનિમયદર : રોજગારી વધારવી અને રૂપીયાના મુલ્યને સ્થિર રાખવુ.

ઈકેસ જ્યોરા રોત

Jaiy

→ નાણાંકિય નિતીના સાધનો.

રીઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા (RBI) તેની નાણાકીય નીતીને અમલમાં મુકવા માટે પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ સાધનો નો ઉપયોગ કરે છે આ સાધનાં રૂપા RBI લિક્વીડીટી (પૈસાનો પુરઠો) વ્યાજ દરો અને બેંકોની ક્રેડિટ આપવાની ક્ષમતાને નિયંત્રીત કરે છે.

(1) પ્રત્યક્ષ સાધનો: આ સાધનો પૈસા પુરવઠાને સીધી અસર કરે છે તેનો પ્રભાવ આખા અર્થતંત્ર પર પડે છે.

સાધન	વર્ણન	ઉદ્દેશ્ય	અસર	ઉદાહરણ
રીપોરેટ	RBI બેંકોને ટુંકા ગાળાની લોન આપે છે તેનો પરનો વ્યાજ દર RBI ગીરવી રાખીને લોન લે છે.	મોંઘવારી નિયંત્રણ અને વ્યાજદરનું નિર્ધારણ	વધારાનું લોનમો ક્રેડીટ ઘટે મોંઘવારી ક્રેડિટ વધે ઘટાડો વધે.	6.50% (ઓક્ટો-2025 માં જાળવ્યો)
રીવર્સ રીપોરેટ	RBI બેંકો પાસેથી સર્ટીફિકેટ નાણાં લે છે તેનાં દર પરત વ્યાજ દર	બજારમાંથી પૈસા શોષી લેવા	બેંક નો RBJ પૈસાં ઓછમાં રાખવા પ્રોત્સાહી	6.25% રિયો કરતાં 0.25% ઓછો.
કેસ રીઝર્વ રીશીયો (CRR)	બેંકોએ તેમની જમા રકમનો ટકા RBI માં રોકડ જમાં રાખવો	બેંકની ક્રેડીટ આપવાની ક્ષમતાં ઘટાડવી વધારવી	વધારો-બેંકો પાસે ઓછા પૈસાં ક્રેડિટ ઘટે-વધુ ક્રેડિટ	11.50% સ્થિર

કુરત [illegible]

[illegible]

Page No.
Date / /

સ્ટેચ્યુટરી લિક્વિડિટી રેશીયો	બેંકોએ તેમની નેટ ડિમાન્ડ અને ટાઇમમાં લાયબિલિટીનો રકમ ગોલ્ડ વગેરેમાં રાખવો	બેંકોમાં લિક્વિડિટી અને સરકારી ધિરાણ ને નિયંત્રણ	બેંકોને સરકારી સિક્યોરિટીમાં રોકાણ કરવો	18.00%
માર્જિનલ સ્ટેન્ડિંગ ફેસેલીટી	બેંકો ઇમરજન્સીમાં રેપોરેટ 0.25% પર RBI પાસેથી લોન લઈ	લિક્વિડિટી ક્રાઇસિસમાં મદદ	બેંકોને તાત્કાલિક ઉપાય આપે	6.75%

૮. પરોક્ષ સાધનો

સાધન	વર્ણન	ઉદ્દેશ	ઉદાહરણ
ઓપન માર્કેટ ઓપરેશન	RBI સરકારી બોન્ડ્સ ખરીદે / વેચે છે	બજારમાં લિક્વિડિટી વધારવી / ઘટાડવી	ખરીદી - પૈસા બજારમાં લિક્વિડિટી વધે → વેચાણ
માર્જિનલ સ્ટ્રાપમેન્ટ્સ	RBI સરકારી બોન્ડ્સ ખરીદે / વેચે છે	બજારમાં લિક્વિડિટી વધારવી / ઘટાડવી	ખરીદી → પૈસા બજારમાં લિક્વિડિટી વધે - વેચાણ
મોરલ સુઆશન	RBI બેંકોને સલાહ દબાણ આપે છે	નિયમનું પાલન કરાવવું	લોન વધુ લોકોને આપો
ક્રેડિટ રેશનિંગ	RBI ચોક્કસ સેક્ટરો માટે ક્રેડિટ મર્યાદા નક્કી કરે છે	અનાવશ્યક ક્ષેત્રોમાં ક્રેડિટ ઘટાવો	લક્ઝરી કાર લોન પર મર્યાદા.

ઈશિત ગ્યેશ રાણ

3. અન્ય મહત્વનાં સાધનો.

સાધન	વર્ણન	ઉપયોગ
લિક્વીડીટી એડજસ્ટમેન્ટ ફેસીલીટી (LAF)	રીપો-રીવર્સ રીપોનુ સંયોજન	રોજની લીક્વીડીટી મેનેજમેન્ટ
ટર્મ રીપો ઓપરેશન્સ	7,14,28 દિવસની લોન	મધ્યમ ગાળાની લિક્વીડીટી
વેરીએબલ રેટ રિપો (VRR)	બજાર વ્યાજ દર સાથે રીપો	લિક્વીડી શોષણ

મોનેટરી પોલીસી કમીટી (MPC)

રચના :- ગવર્નર ડેપ્યુટી ગવર્નર અને 4 નિષ્ણાતો.

બેઠકો :- વર્ષમાં 6 વખત જેમાં નાણાકિય નિતીમાં રેઝોલ્યુશન પર મતદાન થાય છે.

સંદર્ભિત નિર્ણય પ્રક્રિયા: મોંઘવારી ઇન્ફ્લેશન ટાર્ગેટીંગ પર આધારીત જેમાં આર્થિક વિકાસનો વિચાર કરવામાં આવે છે

સુપર સ્ટ્રિ : 2025 સુધીમાં MPC ની બેઠકોનાં મોંઘવારી અને ટેક્નીકલ અસરો પર ધ્યાન કેન્દ્રીત થાય છે.

ફૂરલ બ્યોરા રાણ

Jay

→ નાણાકિય નિતીની વિવિધ અસરો :-

નાણાકીય નીતી એ કેન્દ્રીય બેંક દ્વારા રચના થવામાં આવતી નીતી છે જેમાં પૈસાના પુરવઠા વ્યાજદર અને ક્રેડિટનાં પ્રવાહને નિયંત્રિત કરીને અર્થતંત્રને પ્રભાવીત કરવામાં આવે છે.

(1) આર્થિક વૃધ્ધિ :
વિસ્તરણકારી નીતી વ્યાજદર ઘટાડવી પૈસાનો પુરવઠો વધારીને રોકાણ અને ખર્ચ વધે છે વૃધ્ધિ થાય છે
સંકોચનકારી નીતી વ્યાજદર વધારીને ખર્ચ અને રોકાણ ઘટાડે છે જે વૃધ્ધિને ધીમી પાડે છે

2. ફુગાવો
નીચા વ્યાજદરથી માંગ વધે છે જેનાથી ફુગાવો વધી શકે છે
ઉંચા વ્યાજદરથી માંગ ઘટે છે જે ફુગાવાને નિયંત્રીત કરે છે

3. બેરોજગારી.
વિસ્તરણકારી નિતીથી વ્યવસાયો વધુ રોકાણ કરે છે જેનાથી નોકરીઓ વધે છે બેરોજગારી ઘટે છે
ઉંચા દરકારી નીતીથી રોકાણ ઘટે જે બેરોજગારી વધે છે

4. વીનીમયદર.
ઉંચા વ્યાજદરથી વિદેશી મૂડી આકર્ષાય છે રૂપીયો મજબુત થાય છે નીચાં વ્યાજદરથી મૂડી બહાર વહે છે જે રૂપીયાને નબળો પાડે છે

5. રોકાણ અને બચત :
નિચાં વ્યાજદરથી લોન સસ્તી થાય છે જે રોકાણને પ્રોત્સાહન આપે છે, ઉંચા વ્યાજદરથી બચત વધે છે પરંતુ રોકાણ ઘટે છે.

→ નાણાકીય નીતિની સામાન્ય લોકો પરની અસરો

નાણાકીય નીતિ સીધીરીતે બેંકોને અસર કરે છે પરંતુ તેની અસર સામાન્ય લોકોનાં રોજિંદા જીવનનાં પણ પડે છે.

અસરનું ક્ષેત્ર	વિસ્તરણકારી નીતિ	સંકોચનકારી નીતિ
લોન અને EMI	હોમ કાર લોન સસ્તી EMI ઘટે	EMI વધે બોજો વધે
બચત અને FD	બચત ખાતા/FD પર વ્યાજ ઘટે → બચતનું વળતર ઓછું	FD પર વ્યાજ વધે → વરિષ્ઠ નાગરીકોને સહાય
ખર્ચ અને ખરીદી	સસ્તી લોન → કાર, ઘર મોબાઇલની ખરીદી વધે	મોંઘી લોન ખર્ચ ઘટે બજાર બગડે.
નોકરી અને આવક	વ્યવસાય વધે નોકરી વધે પગાર વધારો	મંદી → છટણી પગાર ફ્રીઝ
ફુગાવો અને કિંમત	વસ્તુઓ મોંઘી - દાળ શાકભાજીનાં ભાવવધારો	કિંમતો ઘટે
શેરબજાર મ્યુચ્યુઅલ ફંડ	રોકાણ વધે → બજાર ઉછળે	રોકાણ ઘટે → બજાર ઘટે

→ નાણાકીય નીતિનો વેપારીઓ પરની અસરો.

નાણાકીય નીતી મુખ્યત્વે વિનીમયદર વ્યાજદર અને અર્થતંત્રની માંગને પ્રભાવિત કરીને આયાત અને નીકાસ પર અસર કરે છે તેની અસર વીસ્તરણકારી અને સંકોચનકારી નીતી પર આધારીત છે નીચે વિગતવાર સમજાવ્યું.

1. વિનિમયદર પર અસર (પ્રાથમીક અસર)

- વિસ્તરણકારી નિતી:
  - વિદેશી મુડી બહાર જાય છે જેનાથી સ્થાનીક કરન્સી નબળી પડે
  - નિકાસકારો માટે નિકાસ સસ્તી થાય છે વિદેશી સ્પર્ધા વધે
  આયાતકારો માટે આયાત મોંઘી થાય છે - ખર્ચ વધે આયાતકારો
- સંકોચન નીતી:
  વિદેશી મુડી આકર્ષાય છે જેનાથી કરન્સી મજબુત થાય છે
  નિકાસો માટે નિકાસ મોંઘી થાય છે વિદેશી બજારમાં સ્પર્ધા છે

2. માંગ અને ફુગાવો પર અસર
વિસ્તરણકારી નીતી: અર્થતંત્રમાં માંગ વધે છે જેનાથી સ્થાનીક વસ્તુઓની માંગ વધે → આયાત ઘટી શકે નિકાસકારોનો ખર્ચ વધે

3. ક્રેડિટ અને રોકાણ પર અસર.
- નિચા વ્યાજદરથી લોન સસ્તી થાય છે નિકાસકારો અને આયાતકારો બંને વ્યવસાય વિસ્તારી શકે પરંતુ વિનિમય દરની અસર વધુ પ્રબળ હોય છે